

Sygn. akt II UK 291/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 października 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z wniosku R. S.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych II Oddział w W.
o rentę z tytułu niezdolności do pracy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 17 października 2018 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 30 stycznia 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 24 lipca 2014 r. oddalił odwołanie
wnioskodawcy R. S. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych II Oddziału w W.
z dnia 27 sierpnia 2013 r., odmawiającej wnioskodawcy prawa do renty z tytułu

niezdolności do pracy, ponieważ nie spełnił on przesłanki z art. 57 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm., dalej jako ustawa o emeryturach i rentach lub ustawa), tj. nie jest niezdolny do pracy.

W sprawie tej Sąd Okręgowy ustalił, że wnioskodawca, urodzony w dniu 23 października 1982 r., ma wykształcenie średnie zawodowe techniczne (zawód wyuczony monter-elektroniki). Pracował 10 lat jako pakowacz płyt DVD w zakładzie pracy chronionej do dnia 30 kwietnia 2013 r. Wnioskodawca ma zdiagnozowany głęboki niedosłuch zmysłowo-nerwowy od wczesnego dzieciństwa, od 18 miesiąca życia do teraz ma aparaty słuchowe. Leczony był w Poradni Laryngologicznej w Centrum Zdrowia Dziecka w M. oraz w Poradni Laryngologicznej w W. Wnioskodawca nie mówi, nie rozumie pytań, nie odpowiada na pytania. Mowa u niego nie została wykształcona, wydaje nieartykułowane dźwięki, niezrozumiałe dla otoczenia. Porozumiewa się językiem migowym i słabo pismem. Analizy DNA z dnia 22 maja 2002 r. z Instytutu Matki i Dziecka w W. potwierdzają genetyczne podłoże niedosłuchu. U wnioskodawcy występują również dolegliwości lędźwiowe kręgosłupa L-S (lumbalizacja SI). Aktualnie w obszarze laryngologicznym występują dysfunkcje w postaci: szorstkiego głosu z krótkim czasem fonacji z trudnością utrzymania wysokości tonu, mowy zniekształconej, niezrozumiałej dla otoczenia, duże zaburzenia czynników prozodycznych mowy, brak komunikacji słownej z otoczeniem. Audiogramy wykazują zachowanie resztek słuchu. W zakresie fizykalnym stan zdrowia wnioskodawcy jest prawidłowy. Istniejące dysfunkcje polegają przede wszystkim na obustronnym głębokim niedosłuchu zmysłowo-nerwowym graniczącym z głuchotą (potwierdzonym genetycznie), zaburzeniach audiogennych artykulacji głosu i mowy znacznego stopnia, zaburzeniach procesu komunikatywnego, lumbalizacją SI. Dodatkowo niewykształcona mowa utrudnia kontakt werbalny z otoczeniem (porozumiewa się on za pomocą języka migowego i pisma). Stan zdrowia wnioskodawcy nie uległ zmianie. Występujące dysfunkcje nie powodują niezdolności do pracy zarobkowej, jest on zdolny do pracy w wyuczonym zawodzie na stanowisku dostosowanym dla osób niesłyszących. W dniu 13 czerwca 2013 r. wnioskodawca wystąpił z wnioskiem o prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy. Orzeczenie lekarza

orzecznika ZUS z dnia 11 lipca 2013 r. stwierdza, że nie jest on niezdolny do pracy. Na skutek sprzeciwu od tego orzeczenia Komisja lekarska ZUS, po ponownym zbadaniu wnioskodawcy, wydała orzeczenie z dnia 22 sierpnia 2013 r. stwierdzające brak niezdolności do pracy. Miejski Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności orzeczeniem z dnia 26 listopada 2013 r. zaliczył wnioskodawcę do znacznego stopnia niepełnosprawności na stałe, ze wskazaniem istnienia niepełnosprawności od urodzenia. Łączny staż składkowy i nieskładkowy wnioskodawcy wynosi 10 lat, 6 miesięcy i 25 dni.

W tak ustalonym stanie faktycznym, opierając się na opiniach powołanych w sprawie biegłych, Sąd Okręgowy uznał, że odwołanie jest nieuzasadnione. Występujące u wnioskodawcy dysfunkcje organizmu nie powodują bowiem niezdolności do pracy. Ponadto w chwili obecnej wnioskodawca nie ma znacząco ograniczonej możliwości prawidłowego wykonywania pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami. Wprawdzie nie może podjąć dowolnie wybranej pracy, to jednak stan zdrowia nie eliminuje go całkowicie z rynku pracy. Wnioskodawca przez 10 lat pracował, a jego stan zdrowia nie uległ w tym czasie pogorszeniu. Jest on (poza istniejącą dysfunkcją) zdrowy, radzi sobie pomimo niepełnosprawności - czego dowodem jest chociażby zdobycie wykształcenia i utrzymanie zatrudnienia przez ponad 10 lat. Obecnie utrata pracy związana była z upadłością firmy, w której był zatrudniony i nie miała związku z jego stanem zdrowia.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł wnioskodawca domagając się zmiany zaskarżonego wyroku przez uwzględnienie odwołania i przyznania prawa do renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w W. wyrokiem z dnia 20 stycznia 2017 r. zmienił zaskarżony wyrok i poprzedzającą go decyzję organu rentowego z dnia 27 sierpnia 2013 r. w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy Rafałowi Sapińskiemu prawo do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od dnia 1 czerwca 2013 r. na stałe, nie stwierdzając odpowiedzialności organu rentowego za nieustalenie ostatniej okoliczności niezbędnej do wydania decyzji (pkt I) oraz zasądził od organu rentowego na rzecz wnioskodawcy kwotę 210 zł tytułem zwrotu kosztów procesu za obie instancje (pkt II).

Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe, dopuszczając dowód z opinii łącznej biegłych lekarzy sądowych specjalistów z zakresu foniatrii, otolaryngologii i medycyny pracy celem ustalenia czy w dacie wydania zaskarżonej decyzji wnioskodawca był całkowicie lub częściowo niezdolny do pracy i na jaki okres. Z wydanej opinii łącznej z dnia 18 kwietnia 2016 r. wynika, że w trakcie pracy zarobkowej wnioskodawcy nie doszło do pogorszenia stanu narządu słuchu, nie zostały zatem spełnione przesłanki do orzeczenia niezdolności do pracy w rozumieniu rentowym (art. 57 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach). Biegli wskazali, że nie ulega wątpliwości, iż osoba głuchoniema od urodzenia jest częściowo, trwale niezdolna do pracy zarobkowej. Nie może wykonywać każdej pracy, m.in. na wysokości, przy maszynach w ruchu, w hałasie, wymagającej dobrej komunikacji interpersonalnej. Ostatecznie jednak wniosek opinii brzmiał: „Uznaje się badanego za częściowo trwale niezdolnego do pracy. Brak niezdolności do pracy w wyuczonym i wykonywanym zawodzie w warunkach przystosowanych do potrzeb osób niesłyszących”. Ze względu na zgłaszane przez wnioskodawcę problemy psychologiczne Sąd Apelacyjny dopuścił dowód z opinii łącznej biegłego sądowego lekarza psychiatry i psychologa celem ustalenia, czy w dacie wydania zaskarżonej decyzji bądź później był on niezdolny do pracy i na jaki okres. W opinii łącznej z dnia 10 września 2016 r. stwierdzono u wnioskodawcy wrodzony niedosłuch obu usznych od urodzenia. Wskazano także, że mieszka on z matką, jest samotny, utrzymuje kontakty jedynie z osobami niesłyszącymi. Jest całkowicie samodzielny i samowystarczalny w podstawowym zakresie. Czyta, pisze, posługuje się komputerem, ma wiele zainteresowań. W badaniu bezpośrednim kontakt z wnioskodawcą był samorzutny, ale trudny do nawiązania, z powodu wysokiego poziomu gniewu: odpowiadał logicznie, krótko i niechętnie tylko na zadawane pytania, prezentując wysoki poziom poczucia niezrozumienia i wykluczenia społecznego. Wnioskodawca ma duże poczucie kalectwa, niepełnosprawności i zagrożenia odrzucenia społecznego. Jest rozgoryczony niemożnością znalezienia pracy zgodnie z wykształceniem. Jego orientacja auto i allopsychiczna jest prawidłowa, intelekt w normie, pamięć trwała i krótkotrwała jest niezaburzona. Wypowiedzi są rzeczowe, logiczne, spójne, ale monotematyczne, skupione na cierpieniu. Ma trudności ze zmianą nastroju, zdradza cechy afektu zalegającego.

Emocjonalnie i poznawczo prezentuje częściową trwałą niezdolność do pracy zarobkowej od urodzenia. Wnioskodawca może pracować w wyuczonym zawodzie w warunkach przystosowanych do potrzeb osób niesłyszących. Brak jest wskazań do uznania całkowitej niezdolności do pracy. W ocenie Sądu Apelacyjnego, opinia biegłych z zakresu otolaryngologii, foniatrii i medycyny pracy nie dała jednoznacznej odpowiedzi czy wnioskodawca jest niezdolny do pracy zgodnie z art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, chociaż biegli stwierdzili, że uznają wnioskodawcę za częściowo trwale niezdolnego do pracy to jednocześnie podali, iż brak niezdolności do pracy w wyuczonym i wykonywanym zawodzie w warunkach przystosowanych do potrzeb osób niesłyszących. Jednak sama opinia biegłych psychiatry i psychologa z dnia 10 września 2016 r. dała podstawę do uznania, że wnioskodawca jest częściowo trwale niezdolny do pracy zarobkowej od dnia 1 czerwca 2013 r. Co więcej, organ rentowy nie wniósł zastrzeżeń do tej opinii. Na tej podstawie Sąd Apelacyjny uznał, że wnioskodawca spełnił wszystkie przesłanki do uzyskania renty z tytułu niezdolności do pracy z art. 57 ustawy o emeryturach i rentach, w tym kwestionowaną przez organ rentowy przesłankę dotyczącą niezdolności do pracy.

Skargę od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy zaskarżając wyrok w całości. Organ rentowy domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenia co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji.

Skargę oparto na obu podstawach z art. 398³ § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. zarzucając naruszenie: 1) art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyznaniu wnioskodawcy prawa do renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy od dnia 1 czerwca 2013 r. na stałe, podczas gdy nie spełniał on wszystkich przesłanek do nabycia prawa do renty; 2) art. 382 k.p.c. oraz art. 233 § 1 k.p.c., przez niepełną ocenę materiału dowodowego i nieustalenie, czy wnioskodawca spełnił wszystkie przesłanki niezbędne do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy wymienione w art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach.

Zdaniem skarżącego, Sąd Apelacyjny błędnie ustalił stan faktyczny sprawy

opierając się na opinii biegłych sądowych psychiatry i psychologa przyjmującej, że wnioskodawca jest od dzieciństwa częściowo niezdolny do pracy, a od dnia 1 czerwca 2013 r. niezdolność ta ma charakter trwały. Nie wyjaśnił przy tym, czy wnioskodawca spełnia wszystkie przesłanki do nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy z art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, które muszą być spełnione łącznie. Dysponując dwiema łącznymi opiniami biegłych, stwierdzającymi, że wnioskodawca jest trwale częściowo niezdolny do pracy, a niezdolność ta trwa od dzieciństwa - a więc jeszcze przed podjęciem przez niego jakiegokolwiek działalności stanowiącej tytuł do podlegania ubezpieczeniom społecznym - Sąd Apelacyjny nie zbadał, czy w okresie wymienionym w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy nastąpiło istotne pogorszenie stanu zdrowia wnioskodawcy w ramach tego samego stopnia niezdolności do pracy, co jedynie skutkuje nabyciem przez niego prawa do świadczenia rentowego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną wnioskodawca wniósł o oddalenie skargi oraz zasądzenie na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona. Zgodnie z art. 67 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej obywatel w razie niezdolności do pracy ze względu na inwalidztwo ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa. I tak art. 57 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach w brzmieniu obowiązującym w dacie wydania zaskarżonej decyzji przewiduje rentę z tytułu niezdolności do pracy, która przysługuje ubezpieczonemu, spełniającemu łącznie trzy przesłanki: jest osobą niezdolną do pracy (pkt 1), posiada wymagany okres składkowy i nieskładkowy (pkt 2), a niezdolność do pracy powstała w enumeratywnie wymienionych okresach albo nie później niż w ciągu 18 miesięcy od ustania tych okresów (pkt 3). W myśl art. 57 ust. 2 - przepisu, ust. 1 pkt 3 nie stosuje się do ubezpieczonego, który udowodnił okres składkowy i nieskładkowy, wynoszący co najmniej 20 lat dla kobiety lub 25 lat dla mężczyzny oraz jest całkowicie niezdolny do pracy. Szczegółową regulację dotyczącą wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach, zawiera art. 58 tej ustawy. Natomiast na mocy art. 4 ust. 1

ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r. poz. 1340 ze zm.), osobie pełnoletniej całkowicie niezdolnej do pracy, której niezdolność do pracy powstała z powodu naruszenia sprawności organizmu, które powstało przed ukończeniem 18 roku życia albo przed ukończeniem 25 roku życia, w trakcie nauki w szkole wyższej albo niezależnie od wieku w trakcie kształcenia w szkole doktorskiej, studiów doktoranckich lub aspirantury naukowej, przysługuje renta socjalna. A zatem realizacja konstytucyjnego prawa do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy z powodu inwalidztwa realizowana jest przede wszystkim za pomocą renty z tytułu niezdolności do pracy przysługującej z powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych oraz renty socjalnej realizowanej metodą zaopatrzeniową. Uprawniony nabywa prawo do jednego z wymienionych świadczeń w zależności od momentu powstania niezdolności do pracy, przy czym prawo do renty socjalnej ma węższy zakres, ponieważ przysługuje wyłącznie, jeżeli niezdolność do pracy jest całkowita.

W rozpoznawanej sprawie zgodzić należy się ze stanowiskiem organu rentowego, że Sąd Apelacyjny przyjmując trwałą częściową niezdolność wnioskodawcy do pracy nie poczynił ustaleń, które dawałyby podstawę do przyjęcia, że wnioskodawca spełnił przesłankę z art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach, mimo iż wszystkie przesłanki nabycia prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, zgodnie z art. 57 ust. 1 ustawy muszą być spełnione łącznie. Organ rentowy ustalając prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy po stwierdzeniu, że nie zachodzi ryzyko ubezpieczeniowe, nie ocenia spełnienia pozostałych przesłanek, gdyż jest to logicznie niemożliwe. Wobec tego sąd ubezpieczeń społecznych rozpoznający odwołanie od takiej decyzji - po zmianie ustaleń faktycznych i stwierdzeniu zaistnienia niezdolności do pracy ubezpieczonego - jest z tego powodu zobligowany do weryfikacji warunków nabycia tego prawa m.in. warunku czasu zajścia zdarzenia, o którym mowa w art. 57 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2002 r., II UKN 788/00, OSNP 2003 nr 23, poz. 575 i z dnia 10 lutego 2011 r., II UK 267/10, LEX nr 794790). Tylko wówczas możliwe jest zbadanie, kiedy powstała ustalona przez sąd niezdolność do pracy i czy miało to miejsce w okresach, o których mowa w ustawie o emeryturach i rentach (art. 57 ust. 1 pkt 3).

W orzecnictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że pogorszenie się stanu zdrowia u osoby częściowo niezdolnej do pracy, choćby nie oznaczało ewolucji tej niezdolności w kierunku całkowitej niezdolności do pracy może oznaczać zajście kolejnego - nowego ryzyka ubezpieczeniowego. W wyroku z dnia 1 grudnia 2016 r., I UK 424/15 (LEX nr 2194884), Sąd Najwyższy stwierdził, że dla spełnienia warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach przez osobę częściowo niezdolną do pracy, której częściowa niezdolność do pracy nie powstała w okresach wyszczególnionych tym przepisem i wykonującą pracę odpowiednią do zachowanych możliwości zdrowotnych, wymagane jest pogorszenie stanu zdrowia w stopniu uniemożliwiającym przynajmniej wykonywanie pracy w dotychczasowym ograniczonym stanem zdrowia zakresie. Z kolei w wyroku z dnia 24 czerwca 2015 r., I UK 357/14 (LEX nr 1771400), przyjęto, że pogorszenie istniejącej przed podjęciem zatrudnienia niezdolności do pracy w ramach danego jej stopnia uzasadnia prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, gdy powstało w okresach wskazanych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach oraz spowodowało autonomicznie utratę zdolności do wykonywania pracy w dotychczasowym zakresie. Podobnie w wyroku z dnia 6 sierpnia 2014 r., II UK 513/13 (OSNP 2016 nr 1, poz. 10), wskazano, że osoba uznana za częściowo niezdolną do pracy od dzieciństwa, nabędzie prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, jeżeli w okresach wymienionych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach nastąpiło u niej istotne pogorszenie stanu zdrowia w ramach tego samego stopnia niezdolności do pracy, powodujące samodzielnie utratę zdolności do pracy zgodnej z poziomem kwalifikacji uzyskanych w wyniku przekwalifikowania zawodowego w czasie prowadzenia działalności stanowiącej tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym. Także we wcześniejszym orzecnictwie między innymi w uchwale z dnia 2 czerwca 1984 r., III UZP 24/84 (OSNCP 1985 z. 1, poz. 6) oraz w wyroku z dnia 17 stycznia 2002 r., II UKN 709/00 (OSNP 2003 nr 20, poz. 497) i z dnia 19 lutego 2002 r., II UKN 115/01 (OSNP 2003 nr 24, poz. 598), Sąd Najwyższy wyrażał pogląd, że dla spełnienia warunku określonego w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach przez osobę częściowo niezdolną do pracy przed podjęciem zatrudnienia i wykonującą pracę odpowiednią do jej możliwości zdrowotnych wymagane jest pogorszenie się stanu

zdrowia w stopniu uniemożliwiającym wykonywanie pracy w dotychczasowym, ograniczonym zakresie. Spostrzeżeń dotyczących powstania nowej niezdolności do pracy w ramach tego samego stopnia niezdolności nie można natomiast zastosować do zmiany przewidywanego okresu (czasu trwania), występowania takiej niezdolności. Jeżeli przy braku pogorszenia się stanu zdrowia oznaczającego pogłębienie się deficytu możliwości wykonywania pracy zgodnej z posiadanymi kwalifikacjami, okresowa niezdolność do pracy zostanie przekwalifikowana jedynie na trwałą, to taka zmiana nie będzie oznaczała zaistnienia nowej niezdolności do pracy. Stąd nie jest wystarczające oparcie ustaleń przez Sąd Apelacyjny na opinii biegłego sądowego psychiatry i psychologa, którzy stwierdzili, że wnioskodawca jest od dzieciństwa częściowo niezdolny do pracy, o od dnia 1 czerwca 2013 r. niezdolność ta ma charakter trwały.

Tym samym z przedstawionych rozważań wynika, że Sąd Apelacyjny zastosował wskazane w podstawie skargi przepisy prawa materialnego do co najmniej niedostatecznie ustalonego stanu faktycznego, co stanowi błąd subsumcji i już z tego tylko względu skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, a także stanowi o zasadności zarzutu art. 382 k.p.c. Nie jest bowiem możliwe prawidłowe zastosowanie prawa materialnego bez zgodnego z prawem procesowym ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (por. między innymi wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 7 sierpnia 1997 r., I CKN 261/97, niepublikowany; z dnia 26 czerwca 2001 r., III CKN 400/00, LEX nr 52360; 9 grudnia 2004 r., I UK 119/04, niepublikowany; z dnia 11 kwietnia 2006 r., I PK 164/05, Monitor Prawa Pracy 2006 nr 10, s. 541; z dnia 9 maja 2008 r., II PK 316/07, OSNP 2009 nr 19-20, poz. 250; z dnia 4 listopada 2008 r., II PK 100/08, OSNP 2010 nr 9-10, poz. 108; z dnia 10 marca 2011 r., II PK 241/10, LEX nr 817524). Natomiast nieuprawniony jest zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Przepis ten nie może być podstawą zarzutu skargi kasacyjnej z uwagi na ograniczenia wynikające z art. 398³ § 3 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2014 r., I PK 309/13, LEX nr 1494015 oraz z dnia 5 lutego 2014 r., V CSK 140/13, LEX nr 1458681).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c. w związku z art. 108 § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.

